

Birutė Kuklytė

Roko maršai per Lietuvą 1987–1989 m. Žvilgsnis į Dainuojančią revoliuciją

Roko maršus per Lietuvą – 1987–1989 m. vykusius roko muzikos festivalius – būtina deramai įvertinti kaip visų to meto kultūrinių ir politinių įvykių, laiko dvasios ir būtinybės pagimdytą muzikinį, socialinį ir politinį reiškinį. Tai ir yra pagrindinis šio straipsnio tikslas.

ĮVADAS

Per beveik aštuoniolika metų, prabėgusių nuo Lietuvos nepriklausomybės atkūrimo, pasirodė nemažai publikacijų Lietuvos atgimimo istorijai įamžinti – tai atskiros monografijos, dokumentų rinkiniai, tuometinių įvykių dalyvių atsiminimai. Vienur daugiau, kitur mažiau dėmesio juose skiriama atgimimo laikotarpiu miestų gatvėse ir aikštėse vykusiems masiniams renginiams, kurie labai skyrėsi nuo tų laikų kasdienybės ir sovietmečio masinių ritualų, – Lietuvos Persitvarkymo Sąjūdžio mitingams ar Baltijos šalių vienybę įkūnijusiam „Baltijos keliui“. Viena iš svarbių Lietuvos atgimimo, kuris dažnai vadinamas Dainuojančia revoliucija, sudedamųjų dalių – devintojo dešimtmečio pabaigoje vykę roko maršai per Lietuvą – iki šiol dar beveik nesulaukę dėmesio.

Atsižvelgiant į informacijos viešojoje erdvėje trūkumą, straipsnio pradžioje pristatomi patys festivaliai kaip muzikinis devintojo dešimtmečio reiškinys: apžvelgiama roko maršų idėja ir tikslai, dalyviai ir organizatoriai, koncertų geografija ir datos. Toliau roko maršai per Lietuvą analizuojami kaip socialinio protesto išraiška – aptariamas roko socialinis turinys, šios muzikos raida ir kontrolė bei tokios susiklosčiusios situacijos įtaka jaunimui ir vadinamosios stagnacinės kartos atsiradimui, roko maršų vaidmuo ir poveikis masinei visuomenei virstant pilietine. Straipsnio pabaigoje ieškoma atsakymų į klausimus, kurie svarbūs siekiant įvertinti roko maršus politiniame kontekste: kiek lietuviškasis devintojo dešimtmečio rokas buvo politizuotas ir kokios šių festivalių sąsajos su Sąjūdžiu.

Kadangi ši tema konceptualiai tiriama pirmą kartą, rašant straipsnį remtasi dvejopais šaltiniais. Pirmoji jų grupė – interviu su roko maršų organizatoriais Gintautu Babravičiumi, Dovydu Bluvšteinu, Stasiu Paškevičiumi ir idėjos autoriumi bei dalyviu Algirdu Kaušpėdu, kurių dalis išspausdinta 2007 m. žurnale „Istorijos“¹. Antroji šaltinių grupė – 1987–1989 m. kultūrinės ir į jaunimą orientuotos spaudos („Kultūros barai“, „Literatūra ir menas“, „Nemunas“,

jaunimo žurnalai „Moksleivis“, „Jaunimo gretos“, laikraštis „Komjaunimo tiesa“) publikacijos. Daugiausia informacijos gauta iš leidiniuose publikuojamų bendro pobūdžio diskusijų apie roką, straipsnių, kuriuose apžvelgiami konkretūs roko maršai, reportažų iš koncertų, festivaliuose dalyvavusių grupių pristatymų; daug faktinės medžiagos rasta ir kiekvieno festivalio reklaminėse programose². Kai kurie straipsniai, kuriais remiamasi šiame darbe, pasirodė jau nepriklausomoje Lietuvoje³. Kaip tam tikra metodinė priemonė roko socialiniam turiniui ir lietuviškajam roko pažinti buvo pasitelkta elektroninė enciklopedija „Lietuvos roko pionieriai 1965–1980 m.“⁴ bei publikacijos internete⁵. Roko maršų vaidmuo visuomenės telkimui vertinamas pagal S. Rapoporto⁶ aprašytą italų sociologo Aleksandro Bielos suformuluotą teigiamo kolektyvinio elgesio modelį.

ROKO MARŠAI PER LIETUVĄ – XX A. DEVINTOJO DEŠIMTMEČIO MUZIKINIS REIŠKINYS

Roko maršų priešistorė. Roko muzika sovietinę Lietuvą pasiekė radijo bangomis septintojo dešimtmečio viduryje. Kaip ir kiek anksčiau iš Vakarų atklydusiam džiazui, roko taip pat buvo klijuojama „Amerikos ideologinio ginklo“ etiketė. Oficialioji valdžia, suvokusi, kad šios muzikos uždrausti nepavyks, iš visų jėgų stengėsi ją kontroliuoti. Maskvos nurodymu buvo rengiamos meninių kolektyvų apžiūros. Vienas didžiausių apribojimų buvo susijęs su dainų tekstais ir originaliąja kūryba. Tais laikais koncertuoti galėjo tik profesionalai. Įrašai ir koncertai roko grupėms buvo neišsivaizduojamas dalykas. Sava kūryba buvo netoleruojama.

Devintajame dešimtmetyje įvyko esminių permainų. Dešimtmečio pradžioje roko mu-

zika tapo prieinamesnė plačiajai auditorijai. 1982–1984 m. vyko masiškiausi „Hiperbolės“ ir kitų grupių soliniai koncertai⁷. Po „Hiperbolės“ pasirodymo Vilniaus Vingio parke 1982 m. buvo padegti keli spaudos kioskai, apversti keli milicininkų automobiliai⁸. Vilniaus inžinieriniame statybos institute buvo pradėtas rengti roko festivalis „Opus“, kurį valdžia netrukus uždraudė, imta drausti net patį žodį „rokas“. Galiausiai festivalinis judėjimas atgimė, ir 1986 m. pradėti rengti Lietuvos roko festivaliai „Lituanica“. 1987 m. Kaune Š. Narbutas organizavo Lietuvos rokenrolo čempionatą. Profesionali Gintauto Abariaus ritmenbliuzo grupė atliko tradicinius rokenrolus⁹. 1987–1989 m. sėkmės sulaukė roko maršai per Lietuvą – beprecedentis roko festivalių atviroje erdvėje ciklas.

Roko maršų idėja. Pirmojo roko maršo idėjos autorius buvo A. Kaušpėdas, legendinės roko grupės „Antis“ lyderis. Šis jo sumanymas – tai išaugusio noro groti atviroje erdvėje didžiulei auditorijai padarinys. Tam daug įtakos turėjo 1986 m. vykęs pirmojo lietuviško muzikinio videofilmo „Kažkas atsitiko“ filmavimas Vingio parke, kai į renginį netikėtai susirinko keli tūkstančiai jaunuolių. Kad galima kiek drąsiau mąstyti ir rengti didesnius roko muzikos koncertus, parodė ir tais pačiais 1986 m. vykęs festivalis „Lituanica ‘86“¹⁰. Devintajame dešimtmetyje apie roką imta plačiau diskutuoti sovietinėje spaudoje, kur aiškėjo dvi pagrindinės tendencijos: pirma, roko grupių kūryboje labai sustiprėjo socialinė tematika, tokia socialinė roko pakraipa tapo suprantama beveik visiems visuomenės sluoksniams (nors ne visada jų palaikoma); antra, gilėjo atsakomybės už civilizacijos, savo tautos, kultūros ir savo paties likimą suvokimas, o tai skatino socialinį visuomenės aktyvumą. Roko muzika tapo ribinė tuo atžvilgiu, kad pasaulyje buvo rengiami jos festivaliai, kurie pasisakė arba už ką nors,

arba prieš ką nors. Ne išimtis ir roko maršai per Lietuvą.

Festivaliai. Pirmasis roko maršas per Lietuvą vyko 1987 m. Jo šūkis – „Rokas – tai muzika, kuriai būdinga aiški atlikėjo socialinė pozicija“. Festivalis siekė formuoti jaunimo muzikinį skonį ir paremti tais metais įkurtą Lietuvos kultūros fondą. Festivalyje dalyvavo keturios lietuviškos grupės („Ad Libitum“, „Hilda“, „Katedra“, „Antis“) ir grupė „Jumprava“ iš kaimyninės Latvijos. Koncertai vyko šešiuose miestuose: Vilniuje (liepos 6 d.), Kaune (liepos 8 d.), Kėdainiuose (liepos 9 d.), Šiauliuose (liepos 10 d.), Tauragėje (liepos 11 d.) ir Klaipėdoje (liepos 12 d.)¹¹.

Pirmajame roko marše jokių politinių siekių nekelta – svarbiausia buvo muzika. Juk 1987 m. Lietuvoje garsiai kalbėti apie politiką dar buvo gana keblu. Buvo mąstoma apie tam tikrą gyvenimo liberalizavimą, bet Sovietų Sąjungos suirimo tada dar niekas net gražiausiame sapne nesapnavo. Kita vertus, renginio organizatoriai puikiai žinojo „Anties“ socialinio roko turinį ir suvokė, jog galimos šiokios tokios politinės išvalgos¹². Specialiai šiam festivaliui A. Kaušpėdas parašė dainą „Krantas“, kuri tapo pirmojo roko maršo per Lietuvą himnu:

*Žygiuojam, viens du trys, viens du trys,
Vandens poliruotu paviršium,
Kiek liko – viens du trys, viens du trys –
Negalvojam, nes kelių pamiršim!
Keista ta mūsų kariuomenė,
Be ginklų ir vien tik jaunuomenė,
Sustingusį kraują vėl gyslom
Varykim į didelį tikslą!*

Pirmasis roko maršas sulaukė daug kritikos, buvo vadinamas „prisvilusiu blynu“, bet ne mažiau būta ir palankių atsiliepimų. Kaip tik dėl to nuspręsta rengti ir antrąjį festivalį 1988 m. Tais metais gimė naujas pa-

žangus judėjimas – Lietuvos Persitvarkymo Sąjūdis, kurio idėjoms remti ir buvo skirtas antrasis roko maršas. Šį kartą festivalis buvo aiškiai politizuotas. 1988 m. roko maršas per Lietuvą suskambo dar garsiau ir sužibo dar ryškesnėmis spalvomis. Jo kelias ėjo per Biržus (liepos 28 d.), Šiaulius (liepos 29 d.), Mažeikius (liepos 30 d.), Tauragę (liepos 31 d.), Kėdainius (rugpjūčio 3 d.), Klaipėdą (rugpjūčio 4 d.), Kauną (rugpjūčio 5 d.), baigiamasis koncertas vyko Vilniuje (rugpjūčio 7 d.). Šį kartą dalyvavo grupės iš visų trijų Baltijos respublikų: Lietuvai atstovavo „Antis“, „Bix“, „Už tėvynę“ ir Jaunimo muzikos klubo folkloro grupė, Latvijai – „Krasts“, Estijai – „Krimbel“. Kartu su muzikantais keliavo ir miniai kalbėjo LPS atstovas Arvydas Juozaitis, atskiruose miestuose prisidėdavo vietiniai politikos veikėjai. Pagaliau garsiai prabilta apie trėmimus, buvo suaktualinamos paminklosaugos ir gamtosaugos problemos, propaguojamas Žaliųjų judėjimas¹³. Pirmą kartą per Lietuvą kartu su roko maršu keliavo ir Lietuvos trispalvė vėliava.

Palyginti su pirmaisiais dviem festivaliais, 1989 m. vykusiame trečiajame roko marše buvo akivaizdžiai mažiau patoso. Tačiau ir vėl vien roko koncertais neapsiribota – surinktos lėšos buvo skirtos Lietuvos invalidų draugijai paremti, o festivalio šūkis skelbė: „Invalidas – irgi žmogus“. Taip pat buvo reikalaujama panaikinti SSRS karines bazines ir gamyklas Lietuvoje, kalbėta apie Molotovo–Ribbentropo paktą. Šį kartą koncertavo tik Lietuvos ir lietuvių išeivių grupės: „Fojė“, „Antis“, D. Polikaičio grupė (JAV), „Naujas kraujas“ (JAV) ir E. Punkrio grupė. Koncertai vyko šešiuose miestuose: Kaune (liepos 28 d.), Klaipėdoje (liepos 29 d.), Mažeikiuose (liepos 31 d.), Šiauliuose (rugpjūčio 2 d.), Panevėžyje (rugpjūčio 4 d.) ir Vilniuje (rugpjūčio 6 d.)¹⁴. Koncertuose vyravo vienybės ir atgimstančios Lietuvos dvasia.

Pirmasis roko maršas per Lietuvą 1987 m. buvo didelis iššūkis jo organizatoriams, nes viskas dar tik kūrėsi, nebuvo išplėtotą koncertinės veiklos infrastruktūra, stigo patirties. Aparatūros buvo ieškoma kone visoje Lietuvoje, kai kas nuomojamasi iš kaimyninių respublikų¹⁵. Jokios grupių atrankos į roko maršus sistemos nebuvo. Dalyvauti festivaliuose pakviestos ryškiausios ir perspektyviausios to meto roko grupės. Repertuaro cenzūros taip pat nebuvo, o vadinamieji to meto prodiuseriai Margarita Starkevičiūtė ir D. Bluvšteinas koreguodavo tik atlikimo trukmę ir grupių ėjimo į sceną tvarką; ką groti, rinkdavosi patys muzikantai¹⁶.

Roko maršų dalyviai ir organizatoriai per Lietuvą keliavo dviem „Ikarus“ autobusais – tuo metu tai buvo gana didelė prabanga. Buvo pasirūpinta dalyvių maitinimu ir gyvenimu mokyklose ar bendrabučiuose. Festivaliuose grupės koncertuodavo nemonkamai, po koncertų vykdavo vakaronės. Į koncertus buvo patenkama su bilietais¹⁷, vienas bilietas 1988 m. kainavo apie 10 rublių. 1987 m. koncertus aplankė 58 tūkst. žiūrovų, 1988 m. jų skaičius išaugo iki 70 tūkst.¹⁸, 1989 m. lankomumas krito¹⁹.

Organizatoriai. Pagrindinis visų trijų roko maršų per Lietuvą festivalių organizatorius buvo Jaunimo muzikos klubas (JMK). Jis susibūrė 1986 m. rugsėjo mėn., netrukus po festivalio „Lituanica '86“, kurį organizuojant kilo gausybė įvairių problemų. Pavieniams jaunimo muzikos entuziastams jos atrodė neįveikiamos. Todėl tuometinis LLKJS Vilniaus miesto komiteto pirmasis sekretorius Vytautas Kupliauskas pasiūlė sukviesti visus suinteresuotus asmenis ir įkurti Vilniaus jaunimo muzikos klubą. Inicijatyvinė grupė, į kurią įėjo muzikantai, architektai, ekonomistai, inžinieriai, fizikai, komjaunimo ir kultūros darbuotojai, sudarė JMK tarybą. Pirmą kartą su miesto jaunimu klubas susitiko Balio Dvariono vaikų mu-

zikos mokykloje, kur pristatė roko grupę iš Maskvos „Zvuki Mu“ ir ryškiają lietuvių „Antį“. Netrukus tūkstančiai roko muzikos mėgėjų galėjo išgirsti savo mėgstamus atlikėjus Kalnų parke – čia JMK kartu su Lietuvos kino studija surengė didelį koncertą (jo fragmentus galima išvysti Artūro Pozdniakovo režisuotame videofilme „Kažkas atsitiko“). Buvo surengti koncertai Vidaus reikalų ministerijos Kultūros ir sporto rūmuose, rokenrolų vakarai Sporto rūmuose, koncertas LLKJS XXI suvažiavimo delegatams, Maskvos roko laboratorijos kolektyvų viešnagė; klubo iniciatyva įvyko Vilniaus miesto vidurinių mokyklų roko ir estradinių kolektyvų festivalis. Visi šie renginiai, kuriuose dalyvavo apie 22 tūkst. žiūrovų, JMK buvo surengti vos per pusmetį. Klubas nesitenkino vien roko muzika – jis populiarino ir džiazą, avangardinę muziką. Vienas pagrindinių uždavinių, kurio ėmėsi klubas, – formuoti jaunimo muzikinį skonį. Klubu nuomone, būtent rokas gali padėti atitraukti jaunimą nuo įsigalėjusių vartotojiškų idealų, todėl JMK siekė skatinti kūrybinę jaunų žmonių saviraišką, o ne tobulinti senus ar kurti naujus roko muzikos „aprobavimo“ mechanizmus, kurie „filtruotų“ jaunimo iniciatyvą. Darbas atrodė didelis ir svarbus, nes daugumos iš pagrindžio išeinančių roko grupių muzikinis lygis buvo gana žemas, kūryba pilka ir neišvaizdi. JMK ėmėsi užkamšyti jaunimo informuotumo spragą – skaitė paskaitas, rengė publikacijas spaudai, skatino lietuvių ir kitų sąjunginių respublikų žymesnių roko muzikantų tarpusavio bendravimą, rūpinosi, kad būtų dalijamasi patirtimi ir idėjomis²⁰.

Nuo kitų jaunimo muzikos mėgėjų susivienijimų JMK skyrėsi tuo, kad buvo organizatorių klubas, turintis sąskaitą banke. Finansinis savarankiškumas leido jam sėkmingai spręsti daugybę organizacinių klausimų – nuomoti koncertams ir repeticijoms sales, garso stiprinimo aparatūrą, apmokėti transporto ir kitas koncertinės veiklos išlaidas²¹.

Tuo metu gana ekstravagantiškai atrodė JMK, propaguojančio roko muzikos kultūrą, ir LKP bei LLKJS bendradarbiavimas. JMK steigėjai apgalvotai pasinaudojo tokios situacijos teikiama pranašumais – klubas buvo atleistas nuo mokesčių. Kadangi LLKJS steigiant JMK nesuteikė jokio įstatinio kapitalo, todėl per daug įtakos jam neturėjo. JMK buvo paėmęs banko paskolą, kuri grąžinta iš pirmųjų įplaukų nepraėjus nė metams²².

1988 m. JMK išaugo į eksperimentinį jaunimo laisvalaikio organizavimo susivienijimą „Centras“ (LOS „Centras“). Pagrindiniai festivalių organizacinio komiteto nariai buvo G. Babravičius (JMK ir LOS „Centras“ vadovas, direktorius), prodiuseriai M. Starkevičiūtė ir D. Bluvšteinas, techniniais dalykais rūpinosi S. Paškevičius ir Giedrius Klimkevičius. Per visą gyvavimo laikotarpį „Centre“ dirbo apie 200 darbuotojų²³.

ROKO MARŠAI PER LIETUVĄ: SOCIALINIO PROTESTO IŠRAIŠKA

Muzikinės kalbos požiūriu rokas yra muzikos stilius, pasižymintis stipriai išreikšta ritmine linija ir minimalia harmonija²⁴. Anglosaksų kraštai roką apibrėžia kaip populiariosios muzikos žanrą, atsiradusį šeštajame dešimtmetyje. Tai juodaodžių ritmenbliuzo ir kantri muzikos mišinys; vėliau roku imta vadinti visus iš rokenrolo išsirutuliojusius muzikos stilius²⁵.

Kad ir ką sakytume, rokas neįtelpa vien į muzikinį apibrėžimą. Siekiant įvertinti roko maršus kaip socialinį reiškinį, būtina panagrinėti socialinį roko sąvokos turinį. Svarbiausias egzistencinis filosofinis roko reiškinio pamušalas – jaunimo kontrkultūroje gimusi nauja vertybių hierarchija, kuri aukščiausią statusą teikė laisvės ir meilės idėjoms. Rokas buvo jaunimo sąjūdis, todėl jam būdingas jaunatviškas komunikatyvu-

mas ir energija²⁶. Roko muzika gimė kaip laisvės, meilės ir mirties metafora, metanti iššūkį moderniojo žmogaus sąmonei, kūrybai ir patirčiai. Rokas virto geriausiu įrankiu kontrkultūros programai įgyvendinti. Jis tapo ne tik reiškiniu, kuriame susiliejo kone visi įmanomi antistruktūros elementai ir jų išraiškos – karnavalas, stipriai teatralizuotas miesto gyvenimas, tyčinis socialinių vaidmenų supainiojimas ar net socialinių kaukių nuplėšimas, apnuoginantis nekonformistinę ir antistruktūrinę visuomenės gyvenimo konvenciją, prietarų ir dviprasmybių nepaisančią roko prigimtį, – jis tapo tokiu reiškiniu, kuris sąmoningai naikina ribas, skiriančias realų, kasdienį gyvenimą ir išgalvotą, nenatūralų²⁷.

Vakaruose pirmą kartą roko stadija buvo priešprieša masinei kultūrai. Totalitarinėje Sovietų Sąjungoje rokas įgavo priešpriešos sovietinei proletarinei kultūrai pobūdį ir išaugo į ilgai brandintą, su kančia apmąstytą jaunimo maištą prieš biurokratinę priespaudą.

Rokas – muzika be paso. Į sovietinį pasaulį rokas įsiveržė kaip tik tada, kai Sovietų Sąjunga gyveno Nikitos Chruščiovo „atšilimo“ laikotarpį. Jo metu imta smarkiai propaguoti saviveiklą: kiekviena organizacija ar įstaiga privalėjo suburti saviveiklinį kolektyvą²⁸.

Roko muzikos pakilimas greitai imtas aptarinėti plačiai ir visuotinai. Oficialusis proletarinės kultūros požiūris į atėjusią iš Vakarų madą iš esmės buvo neigiamas²⁹. Rokas buvo vadinamas triukšmingu ritminiu gitarų dundesiu ir žvangesiu, neturinčiu nieko bendra su muzika; vulgariu klyksmu, „įkvepiančiu“ net instrumentų laužymą, daužymą ir panašius veiksmus³⁰.

Suvokus, kad žaibiškai plintančios mados uždrausti neįmanoma, buvo stengiamasi ją kontroliuoti. Maskvos nurodymu visose sovietinėse respublikose imta rengti vadinamąsias saviveiklinių kolektyvų apžiū-

ras. Konkrečių direktyvų dėl gitaros muzikai leistinų ribų iš centrinės valdžios lyg ir negauta, nes atskirose sovietinėse respublikose šios muzikos padėtis susiklostė gana nevienodai. Pavyzdžiui, Estijoje ši muzikinė kultūra plėtojosi be didesnių kliūčių³¹. Kitose sovietinėse respublikose pavyko sukurti tarybinį (turbūt reikėtų sakyti – socialistinį, o gal – komunistinį) roką, tinkamą būtinajam propagandiniam darbui. Labai vaizdžiai šį reiškinį yra apibūdinęs Šarūnas Nakas: „Apybukiai dainininkai nirvanizuotais veidais ir paaugliškais balsais džiaugdavosi gyvenimu galingiausioje pasaulio šalyje, girdavosi neturį savo adreso ir alpdavo nuo didingo kosmodromų griausmo.“³² Lietuvoje tokie propagandiniai projektai buvo nesėkmingi.

1968–1972 metai laikomi Lietuvos bigbioto pradžia. Septintojo dešimtmečio viduryje Lietuvos jaunuoliai entuziastingai griebėsi gitarų ir puolė burtis į muzikines grupes. Beveik visos šio laikotarpio grupės gyvavo vidurinėse ir aukštosiose mokyklose³³. Kai kurių roko muzikos tyrėjų vertinimu, ryškiausias pirmosios bangos pakilimas buvo 1971 m. Kęstučio Antanėlio pastatyta Andrew Lloyd Webberio roko opera „Jėzus Kristus superžvaigždė“. Deja, 1972 m. ši grupė susidūrė su biurokratiniais trukdžiais, valdžia ėmė drausti „saviveiklinių“ kompozitorių kūrinius³⁴, sugriežtėjo apžiūrų reikalavimai. Tai buvo politinė reakcija į Romo Kalantos susideginimą ir su tuo susijusius įvykius Kaune.

Aštuntojo dešimtmečio pradžioje pripažinimą apžiūrose ir konkursuose pelniusioms grupėms atsirado galimybė koncertuoti ir už Lietuvos ribų. Šio dešimtmečio antrojoje pusėje sąlygos roko muzikai groti iš esmės nepasikeitė. Ir toliau vyko to meto ideologiniams reikalavimams paklūstančios apžiūros, ir toliau grupės, žaisdamos pagal valdžios nustatytas taisykles, turėdavo pa-

rengusios dvi programas: vieną apžiūroms, kitą šokių vakarams³⁵.

Septintojo ir aštuntojo dešimtmečių lietuvių rokas buvo labai dekoratyvus, net artimesnis tuometinei romansinei dainavimo tradicijai, kurią roko muzikantai plėtojo jiems patinkančiais būdais, o ne madingiausiomis Vakarų roko kryptimis. Lietuviams vis dar buvo svarbu išsidainuoti, išsakyti ir griausmingiau išsikrauti, o kokių nors didesnių gyvenimo permainų siekis dar nebuvo reiškiamas. Tam geriau tiko kiek abstraktesnės arba tradiciškai socialiai angažuotos meno formos – literatūra, teatras, dailė, kinas, kurioms būdinga virtuoziška Ezopo kalba. Pramoginė muzika tenkinosi paprastesniais uždaviniais: linksminti, džiuginti, atpalaiduoti, kartais pajuokauti.

Lietuviškasis rokas buvo tradiciškai indiferentinių pažiūrų reiškinys, beveik viską eksportuojantis iš anglakalbių kraštų muzikos: kartu su džinsais siuntiniuose iš Amerikos atkeliaudavo ir plokštelių. Sunku būtų šioje muzikoje rasti ryškesnių maišto, socialinės kritikos motyvų ar aštresnės raiškos, drebinančios visuomenės pagrindus, – už tokius dalykus buvo galima skaudžiai nukentėti. Daug madingesnis buvo abstraktokas garsų siausmas bliuzo intonacijomis, gitarų ūkavimas, kietokas būgnų kalenimas: šokiams to pakako. Rokas sovietinei visuomenei buvo nepriimtinas dėl šaišių elektrinių tembrų ir decibelų, vakarietiško įniršio ir nežaboto atsipalaidavimo (dažnai su kvaišalų pagalba!) brukamų asociacijų. Tačiau radosi vis daugiau jaunuolių, kuriems rokas buvo ne tik muzika, bet ir savitas gyvenimo būdas, – juos tekdavo nuolat „auklėti“ dekanams ir rektoriams, partorgams ir ideologiniams darbuotojams³⁶. Ši jaunimo karta buvo paženklinta stagnacijos ženklų.

„Stagnacinė karta“. Devintajam dešimtmečiui perkopus į antrąją pusę, „nesusipratėliai“, dažnai dėl savo gyvenimo

būdo vadinami „visuomenės padugnėmis“, prabilo garsiai, nuoširdžiai ir skaudžiai. Jie save suvokė kaip sutrikusią, arba stagnacijos, kartą – kartą, kuri nesijautė esanti jungiamąja didžiųjų epochų, praeities ir dabarties grandimi³⁷. Labai aiškiai tai liudija 1989 m. „Nemuno“ žurnale publikuojamas straipsnis, kuriame žymiausias Lietuvos pankas Nėrius Pečiūra-Atsuktuvus savo kartą vadina išniekinto gatvės protesto vaikais, pavėlavusia, neišnešiota karta, kuri ilgą laiką buvo atskirta geležinės uždangos³⁸. Pankų judėjimą jis prilygina spjūviui į jiems įbruktas vertybes: „Ilgą laiką saliotavę ir sakę eiles, mes, Brežnevo vaikai ir anūkai, kvėpavę lozungų ir ovacijų melo tvaiku, nedrįsime abejoti iliuzinių stabų teisumu ir didybe.“³⁹ Tokia dvasinė aklavietė turėjo vesti į šviesų komunizmą, bet atvedė į niekur. N. Pečiūra ir klausia, ir atsako: „Kuo reikėjo tikėti: tėvų liepimais „nesikišk“, senelių smetoniniais prisiminimais, mokytoju marionete, Tarybų valdžia? Baimė ir netikėjimas niekuo išprievertavo sąžinę.“⁴⁰

Taigi jaunimas jautė, kad rieda į nežinią, nors autoritetai žadėjo šviesią ateitį. Kasdien buvo visuotinai diegiamas aklas paklusnumas, vyravo dviveidė moralė, buvo mąstoma citatomis. „Stagnacinė karta“ kabinosi į roką, kuris kritikavo, rėkė, įspėdamas apie gresiantį socialinį ir dorovinį pavojų. Džinsai, ilgi plaukai ir vadinamieji kedai jiems buvo egalitarizmo požymiai⁴¹. Visuomenė tokių žmonių netoleravo, ilgą laiką jie jautėsi ignoruojami: „...sutinka pagal rūbą, palydi pagal protą. Mums nepasisėk dar labiau: nei pasitiko, nei išlydėjo. Mūsų paprasčiausiai nepriėmė.“⁴²

Pankrokas neatskiriamai susijęs su plebėjiškais karnavalais ir socialine kritika – tai toks muzikos žanras, kuris, kaip ir apskritai pankų judėjimas, gali atsirasti tik visuomeninių kultūrinių krizių metu arba pereinamaisiais laikotarpiais⁴³. Tai ir paaiškina grupių, ku-

rioms užteko pilietinės drąsos dainuoti apie tai, ką mato, atsiradimą devintajame dešimtmetyje. Ryškiausiai „stagnacinės kartos“ produktais galima laikyti jau legendinėmis tapusias grupes „Antis“, „Bix“ ir „Fojė“.

„Antis“ susikūrė vėlų 1984 m. rudenį ir iš vienkartinio pokšto virto ryškiausiu gorbacioviškojo Pabaltijo roko pavyzdžiu, netelpančiu į jokių rėmus, nes su komunistine ideologija šio muzikos sąjūdžio niekas nesiejo⁴⁴. Grupė operatyviai reaguodavo į dienos aktualijas šmaikščiais, ironiškais tekstais, sumaniai taikydama muzikines išraiškos formas, nevengdama opiausių visuomenės gyvenimo problemų⁴⁵. „Antis“ orientavosi į „perestroikos“ metu gana populiarią (Lietuvoje ne taip, o Rusijoje ypač dažną) socarto stilių – komunistuojančio meno priemonėmis kuriamą socialistinio meno parodiją. Konceptualus grupės uždavinys buvo sukurti agresyviai perversišką socialistinio realizmo ir komunistinės propagandos karikatūrą⁴⁶. Roko maršų metu itin aktualios buvo dainos „Krantas“ ir „Lietuvos valstybė“. Dėl atviro kalbėjimo „Antis“ buvo laikoma politinio sąjūdžio, jaunimo kontrkultūros, asmens, tautos ir žodžio laisvės jungiamąja grandimi⁴⁷.

1987 m. birželio mėn. susikūrusi grupė „Bix“ savo tekstuose taip pat garsiai kalbėjo apie tai, ką skauda. Viename interviu samprotaudamas apie grupės muziką, vokalistas Saulius Urbonavičius-Samas prisiminė ir užterštumo problemą: „Norisi priversti susimąstyti visus apie tai, ką mes darome su savo gamta. Aš užaugau ant Nevėžio krantų. Tą upę dabar visiškai užteršta. Jie nužudė Nevėžį manyje, ir aš negaliu nedainuoti apie jį – tai negyjanti žaizda.“⁴⁸ S. Urbonavičiaus dainų tekstai išjuokia provincialumą, socialinį ir nacionalinį ribotumą, apdainuoja „miesto romantiką“, juose ryškus „stagnacinės kartos“ atspaudas: „Mes – betono vaikai / Gimę tarp sienų, / Augę tarp sienų, / Sienomis ir tikim...“

„Fojė“ įkurta 1983 m., o žinomesnė tapo po metų, kai mėgėjiškomis sąlygomis įrašė dainas „Liūdesys“, „Kitas pasaulis“, „Mėnulių veidas“ ir kt. Tais pačiais 1984 m. „Fojė“ tapo Vilniaus miesto vidurinių mokyklų saviveiklinių grupių apžiūros laureate⁴⁹. Tai buvo jaunimo grupė, išpažįstanti devintojo dešimtmečio vertybes; augdami patys, grupės nariai šias vertybes „platino kaip ligą“⁵⁰. Andriaus Mamontovo dainos „Laužo šviesa“ ir „Distancija“ tuo metu buvo kartos, užaugusios stagnacijos metais, apgaulės ir tuščių lozungų atmosferoje, himnas⁵¹.

1987-ieji laikytini roko proveržio metais Lietuvoje. Miestuose ėmė kurtis jaunimo muzikos arba roko klubai, būrėsi naujos grupės, buvo kuriama materialinė bazė, naujos tradicijos, atgimė ir intensyvėjo festivalinis judėjimas. Koncertai tapo tikri – iš parterio būdavo išnešamos kėdės, o megztinio sukimą virš galvos nustota laikyti viešosios tvarkos pažeidimu. Muzikantai grojo ir dainavo tai, ką norėjo, tvarkos palaikytojai jau skaitėsi su jaunimo emocijomis ir tuo, kaip jos reiškiamos. Rokas pagaliau legalizuojamas – leidžiama tai, kas buvo draudžiama, su kuo buvo kovojama. Roko legalizavimas reiškė ir natūralių bei teisėtų tam tikros gyventojų grupės, t. y. tam tikros jaunimo dalies, poreikių pripažinimą.

Tokiomis aplinkybėmis 1987 m. surengtas pirmasis roko maršas per Lietuvą buvo jaunimo laisvės žygis. Vienodai svarbus jis buvo tiek į sceną lipantiems muzikantams, tiek tiems, kurie ateidavo į koncertus. Pirmiesiems tai buvo neregėta galimybė koncertuoti daugiatūkstantinei miniai, garsiai išsakyti tai, apie ką ilgą laiką buvo tylima, antrieji išsisakė jau vien ateidami į koncertus, nes eiti ar ne buvo jų pačių sprendimas. Turint omenyje dar visai neseniai vykusias privalomas sovietines demonstracijas, tai yra reikšmingas aspektas. Pirmą kartą jaunuomenė – tiek atlikėjai, tiek publika – pa-

sijuto visaverčiais visuomenės nariais. 1988 ir 1989 m. šis jausmas dar labiau sustiprėjo ne vien koncertuose, bet ir kasdieniame gyvenime: Lietuvos Persitvarkymo Sąjūdžio mitinguose buvo galima pastebėti ne vieną „skiauterėtą“, kniedėmis pagražintą striuke vaikina su žaliu tvarkos palaikytojo raiščiu.

Roko maršai ir „šventinis pilietiškas“. Socialinių požiūriu roko maršai buvo svarbūs ne tik jaunimui, bet ir visai lietuvių visuomenei. Tam tikri požymiai neleidžia festivalių atsieti nuo atgimimo laikais gatvėse ir aikštėse vykusių masinių renginių, kurie skyrėsi tiek nuo kasdienybės, tiek nuo sovietmečio masinių ritualų⁵².

Įvykiuose, kuriuose dalyvauja daugelis žmonių, paprastai išryškėja įvairūs kolektyvinio elgesio tipai. Spontaniškas žmonių susibūrimas vadinamas minia. Tokio socialinio darinio požymiai – dalyvių anonimiškumas, individualumo jausenos praradimas, silpnas sąmoningumo lygis ir pan. Šios savybės paaiškina neigiamus kolektyvinio elgesio poreiškius, tokius kaip riaušės, panika, maištas, linčas ir t. t. Tačiau masiniai renginiai ne visada yra tik neigiamo pobūdžio. Italų sociologas A. Biela suformulavo teigiamo kolektyvinio elgesio modelį, kuriam suteikė agoralinio žmonių sambūrio vardą (iš graikų kalbos žodžio *agora* „žmonių susibūrimo vieta ir pats sambūris“). A. Biela išskyrė septynis agoralų požymius, kurie lemia masinių renginių priskyrimą konkrečiai kategorijai: 1) dalyvių orientacija į aukštasias vertybes; 2) neprievartiniai veiklos tikslai; 3) savanoriškas dalyvavimas; 4) sambūrio viešumas ir atvirumas; 5) dalyvių socialinė savivoka; 6) masiškumas; 7) teigiamas poveikis individui ir visuomenei⁵³.

Akivaizdu, kad roko maršai per Lietuvą turėjo visus išvardytus požymius: jų tikslai buvo taikūs ir svarbūs, dalyvavimas savanoriškas, koncertai vieši ir atviri, renginiai atitiko

masiškumo kriterijų – trijuose festivaliuose dalyvavo per 130 tūkst. žmonių.

Kiti trys požymiai – dalyvių orientacija į aukštąsias vertybes, socialinė savivoka, teigiamas poveikis individui ir visuomenei – yra glaudžiai susiję. Orientacija į aukštąsias vertybes buvo būdinga ir roko maršams, nes į koncertus ėjo žmonės, kuriems patinka rokas ir jo aiškiai deklaruojama pozicija – laisvė, tiesa, kritika, garsus problemų išsakymas muzikine kalba. Stadionai buvo virtę vienminčių susibūrimo vieta, o koncertai – laisvės švente, maža to, pirkdami bilietus žmonės žinojo, kad remia tam tikras perspektyvias organizacijas (Lietuvos kultūros fondą, Lietuvos Persitvarkymo Sąjūdį, Lietuvos invalidų draugiją). 1988 m. su muzikantais per Lietuvą keliavo ir Sąjūdis, kviesdamas imtis atsakomybės ir kartu žengti į kitokią ateitį, todėl galima daryti išvadą, kad koncertuose dalyvavo tikslinė grupė, kuriai rūpi tautos likimas, kuri nori pokyčių, kuri pripažįsta prievartinį režimo pobūdį ir nori jo atsikratyti. Sambūrio dalyvių socialinė savivoka pasireiškė tuo, kad kiekvienas koncerto dalyvis jautėsi savas, – tai buvo nebe žmonių masė, o save aiškiai su laisvai mąstančia, pokyčių norinčia visuomene tapatinanti individų grupė. Agoralumas priskiriamas prie humanistinės psichologijos, kadangi yra savotiška savęs įveikimo terapija. Autoritarinėje visuomenėje labai aiškos privataus ir viešojo gyvenimo ribos – spontaniškai veikianti socialinė psichologinė norma draudžia svetimoje aplinkoje reikšti intymius, sentimentalius jausmus, rodyti pritarimą režimui nepriimtiniams reiškiniams. Dėl aplinkos svetimumo ir veikiamas savisaugos instinkto paskiras žmogus (ir jo artimieji) atsiskiria privačiose nišose, vyrauja savanaudiški interesai, žmonių tarpusavio santykiai yra susvetimėję, akivaizdi „savųjų“ ir „svetimųjų“ perskyra (orientuojantis į skirtingas elgesio normas), būdingi hierar-

chiniai santykiai, socialinių, etninių, kultūrinių skirtumų akcentavimas, nelygybės tapatinimas su neteisybe ir priešiškuumu. Visa tai iš esmės pasikeičia dalyvaujant agorale: čia reiškiasi nepažįstamų ir nežinomų žmonių vienybė, bendros vertybės, mintys, jausmai ir siekiai, kolektyviškumas, tarpusavio santykių lygybė, atvirumas, vidinė pagarba vienas kitam; sužadinamas emocingumas, nuotaikų pakilimas, džiaugsmas, suvokimas, kad „dabartis ir ateitis priklauso nuo mūsų pačių“⁵⁴. Tai ir yra teigiamas poveikis individui ir visuomenei – išsilaisvinimas, baimės įveikimas, dvasinis tobulėjimas, įkvėpimas imtis konkrečių veiksmų ir kartu kurti bendrą ateitį. Visa tai buvo būdinga ir roko maršams per Lietuvą.

Šiais požymiais roko maršai, kaip agoraliniai sambūriai, skyrėsi nuo anksčiau masėms bruktų dainų šventės pobūdžio renginių, kurie buvo vienodi, nenuoširdūs ideologinio triumfo spektakliai. Taip būdavo sunaikinamas šventės sakralinis pobūdis, šventės paprasčiausiai nebelikdavo: tai tebuvo prastai režisuoti vaidinimai, priemonių plano vykdymas⁵⁵. Dar neseniai dalyvauti visuotinėse demonstracijose buvo privaloma. Žmonėms teko rinktis arba pseudodalyvavimą, arba tylaus vengimo baimę. Tačiau dabar tie patys žmonės sąmoningai įsiliejo į agoralą (ypač 1988 m.), atsakingai priimdami visas jo reikšmes. Dalyvavimas tiek Sąjūdžio renginiuose, tiek roko maršuose 1988–1990 m. buvo susijęs su neįprastais nesiliaujančio įstabumo ir jaudinančio kolektyvinio narsumo išgyvenimais. Pamažu įsigalėjo šventinis pilietiškumas⁵⁶. Laisve pulsuojantys roko maršai skatino žmones grįžti į privatųjį gyvenimą tokius, kokie jie buvo agoralo erdvėje, – drąsius, atvirus nepažįstamiems, atsakingus už savo ir kartu bendrą likimą.

ROKO MARŠAI KAIP POLITINIS REIŠKINYS

Siekiant roko maršus per Lietuvą įvertinti politiniame kontekste, svarbu atsakyti į du klausimus: kiek roko maršai buvo susiję su Sąjūdžiu ir kiek lietuviškasis rokas buvo politizuotas.

Roko maršai tiesiogiai susisiejo su Sąjūdžiu ir politika 1988 m. Koncertus rengti su Sąjūdžio vėliava pasiūlė festivalių organizatoriai. Tokią idėją Sąjūdžio Tarybos posėdyje iškėlė A. Kaušpėdas, prieš tai tapęs Sąjūdžio iniciatyvinės grupės nariu, ir G. Babravičius⁵⁷. 1988 m. roko maršo reklaminėje programoje sakoma: „Mums patinka tai, kas prasidėjo Vilniuje. Mums patinka demonstracijos ir mitingai, kuriuose valdžia pamatė tai, ko gyvenime nesitikėjo pamatyti, – nepatenkintą liaudį. Mums patinka Lietuvos Persitvarkymo Sąjūdis – organizacija, kuri viešai pareiškė norą vesti paskui save Lietuvą, ir Lietuva vis dėlto gali pasirinkti (pokario kartos tokios laisvės neatsimena). Mes žemai lenkiame galvas prieš stebuklą, įvykusį 1988 metais liepos 9 dieną, kai ant Vingio parko estrados nusileido laimės paukštė ir estrada tapo auksinė. Seni žmonės verkė iš laimės, nes nebesitikėjo tai išvyti, o jauni net nežinojo, kad taip būna.“⁵⁸ Šalia Sąjūdžio ir Žaliųjų judėjimo programų leidinyje spausdinama Lietuvos Persitvarkymo Sąjūdžio ir Tarybinės sociologų asociacijos Pabaltijo skyriaus Lietuvos filialo Komisijos stalinizmo nusikaltimams tirti sudaryta anketa, kurios tikslas – išsiaiškinti represijas patyrusius asmenis ir jų šeimas siekiant išleisti jų sąrašą atskira knyga kaip paminklą nekaltai nukentėjusiesiems⁵⁹. Su roko maršu 1988 m. per miestus ir provinciją keliavo ir Lietuvos trispalvė. Kartu su muzikantais vyko ir Sąjūdžio atstovas A. Juozaitis, buvo skleidžiamos šio judėjimo idėjos. Taip roko maršai tapo Sąjūdžio tribūna, kai kur

provincijoje žmonės apie Sąjūdį išgirdo pirmą kartą.

1988 m. spalio 13 d. buvo žengtas dar vienas žingsnis – įsteigta Vilniaus roko muzikantų Lietuvos Persitvarkymo Sąjūdžio grupė. Steigiamajame susirinkime dalyvavo grupių „Ad Libitum“, „Antis“, „Blues Bank“, „Hilda B. B.“, „Dainos teatras“, „Fojė“, „Premjera“, „Už tėvynę“, „Katedra“ ir „Poliarizuoti stiklai“ atstovai. Spalio 17 d. ši roko muzikantų LPS rėmimo grupė parengė deklaraciją, kurią nusiuntė į LKP CK, LLKJS CK, Kultūros ministeriją ir Vilniaus miesto vykdomąjį komitetą. Deklaracijoje dar kartą pareiškama, kad grupė remia Sąjūdžio idėjas, programą ir dalyvauja jo veikloje, o pagrindiniu savo tikslu laiko kūrybos laisvės įgyvendinimą ir gynimą. Deklaracijoje teigiama, kad LSSR kultūros ministerijos repertuarinė redakcinė komisija yra nereikalinga, kad roko muzikos raida neįmanoma be plačių tarptautinių ryšių ir be pasaulinius standartus atitinkančios specializuotos įrašų studijos (dėl to ateityje Lietuvoje būtina pastatyti plokštelių fabriką), kad autorių teisių gynimas vis dar nepatenkinamas ir todėl tobulintinas. Toliau reikalaujama pripažinti roko muziką visaverte ir nepriklausoma meno forma, suteikti galimybę kurti šiuolaikinės roko mokyklą, kuriose dėstytų vietos ir užsienio muzikantai, valiutos įsigyti naujausią specialiajai literatūrai ir kitai informacijai iš užsienio, sąlygų roko muzikantams stažuotis užsienyje, galimybės roko muzikantams ir organizacijoms oficialiai įsigyti užsienyje šiuolaikinių instrumentų ir aparatūros, specialaus periodinio leidinio⁶⁰.

1987 m. festivalio šūkyje ir koncertų turinyje galima išvelgti tam tikrą politinį nusistatymą. Pagrindinę šio festivalio idėją išreiškia šūkis, kad rokas – irgi muzika, kurios atlikėjai turi aiškią socialinę poziciją. Sarkastiškuose tekstuose šaržuodama nūdieną, „Antis“ išreiškė ne tik socialinį, bet

ir politinį požiūrį. Juolab kad koncertuose buvo švenčiama roko muzikos laisvė, o laisvė visada susijusi su politika.

Paskutinis roko maršas 1989 m. jau mažiau politizuotas. Nors jo metu buvo reikalaujama panaikinti SSRS karines bazines ir gamyklas Lietuvos teritorijoje, kalbama apie Molotovo–Ribbentropo paktą, į pirmą vietą iškilo socialinės problemos. „Invalidas – irgi žmogus“, – skelbė pagrindinis šio festivalio šūkis. Kita vertus, visa Lietuva tuo metu gyveno permainų ir vilčių metų, koncertuose vyravo atgimstančios Lietuvos dvasia – tauta dar kartą, nors ir ne taip gausiai, rinkosi pasidžiaugti savo vienybės vaisiais.

Politinę roko maršų reikšmę liudija ir tam tikrų struktūrų mėginimai kištis į organizacinius festivalių reikalus, pastangos keisti koncertinę programą. Devintajame dešimtmetyje KGB veikla buvo apribota, ir festivalių organizatoriai bei dalyviai tiesioginių susidūrimų su juo neprisimena, bet neabejotina, kad saugumas stebėjo savotišku judėjimu virtusius roko maršus, priežiūrą vykdydamas per partijos veikėjus. Organizatoriai nuolat buvo raginami elgtis kultūringai, nekurstyti minios nacionalistinių nuotaikų. 1988 m. roko maršui atvykus į Kauną, festivalio rengėjai pateko į keblią padėtį. G. Babravičius, A. Kaušpėdas ir A. Juozaitis buvo iškviesti į komjaunimo ar partijos (respondentai tiksliai nepamena) komitetą, kur iš jų pareikalauta, kad koncerte nekalbėtų A. Juozaitis. Priešingu atveju koncertas esą neįvyks, nes būsias nutrauktas elektros tiekimas. Tačiau netiesiogiai priminus 1972 m. Kauno įvykius kalba buvo baigta, ir koncertas įvyko kaip planuota⁶¹.

Atsakymas į klausimą, ar devintojo dešimtmečio antroje pusėje rokas Lietuvoje galėjo būti mažiau politizuotas, yra viena-reikšmis: negalėjo. To meto dainų tekstų tematika buvo pagimdyta laiko dvasios,

nulemta du dešimtmečius trukusio šios muzikos ignoravimo, kontrolės ir tylos.

IŠVADOS

Roko maršai per Lietuvą – tai beprecedenčiai roko muzikos renginiai, vykę didžiuosiuose Lietuvos miestuose 1987–1989 m. Roko muzikos festivaliai Lietuvoje buvo ne naujiena, bet roko maršai per Lietuvą laikytini tikru lūžiu. Pagaliau roko grupės galėjo nesitaikstyti su kolektyvų apžiūros komisijų kaprizais ir savo kūrybos muziką atlikti įvairiuose Lietuvos miestuose daugiatūkstantinei miniai. Festivaliai vyko laikantis demokratinio pasaulio tradicijų – juose ne tik skambėjo muzika, bet ir buvo reiškiamas tam tikra pozicija. Pirmasis roko maršas 1987 m. – tai jaunimo ir roko laisvės žygis per Lietuvą, o paskutiniai du festivaliai buvo labiau politizuoti: 1988 m. roko maršas tapo tribūna skelbti Sąjūdžio ir Žaliųjų judėjimo idėjoms, 1989 m. reikalauta panaikinti SSRS karines bazines ir gamyklas Lietuvos teritorijoje, kalbėta apie Molotovo–Ribbentropo paktą. Dalis koncertų metu surinktų lėšų buvo skirtos visuomeninėms organizacijoms remti (1987 m. – Lietuvos kultūros fondui, 1988 m. – Lietuvos Persitvarkymo Sąjūdžiui, 1989 m. – Lietuvos invalidų draugijai). Iš viso trijų roko maršų koncertuose apsilankė per 130 tūkst. žmonių.

Devintojo dešimtmečio roko maršus per Lietuvą galima pagrįstai laikyti visuomenės ir kultūrinio gyvenimo laisvėjimo išraiška. Jų neįmanoma vertinti atskirai nuo visų kultūrinių ir politinių to meto įvykių – tai laiko dvasios ir būtinybės pagimdytas muzikinis, socialinis ir politinis reiškinys. Sovietų valdžia visada bijojo ir nemėgo roko, nes jis asocijavosi su laisva mintimi, galimybe viešai reikšti savo požiūrį. Tad griežtai cenzuruojamas rokas buvo priverstas lindėti

pogrindyje. Tikru akibrokštu sovietams tapo tai, kad susilpnėjus cenzūros gniaužtams rokas ėmėsi burti Lietuvos žmones, propaguoti lietuvių kultūrą. Neperžengdamas gorbačiovinės „perestroikos“ ribų, jis ėmė telkti ir sąmoninti lietuvių tautą, raginti laisvai mąstyti, būti vieningiems ir imtis atsakomybės. Į roko maršų renginius žmonės plūdo ne vien pasiklausyti muzikos, bet ir vedami noro pabūti kartu, todėl koncertuose dalyvavo ne tik jaunimas, bet ir vyresniosios kartos žmonės, kurie tai laikė šalyje vykstančių procesų simboliu. Roko maršus Lietuva suvokė kaip naujieną, išplėtusią mąstymo ribas ir skiepijusią tam

tikrą poziciją, alternatyvų mąstymą, kad gali būti ir kitaip. Festivaliai vyko dar prieš prasidedant realiosios politikos epochai, o koncertuose muzikantai prakalbo į publiką naująja kalba, jungiančia besitraukiančią praeitį ir maksimaliai įkaitusią dabarties atmosferą. Devintojo dešimtmečio roko maršai per Lietuvą – tai XX a. Lietuvos istorijos reiškiny, kuris kartu su Sąjūdžiu vienijo Lietuvos visuomenę žengti į Kovo 11-ąją, reiškiny, kuris, pasitelkęs galingą tautos žadinimo, švietimo ir cenzūros neigimo užtaisą, vidinį asmens išlaisvėjimą susiejo su valstybės laisvės idėja.

Nuorodos

¹ B. Kuklytė, „Roko maršai per Lietuvą: užmiršta dainuojanti revoliucija“, *Istorijos*, 2007, rugpjūtis, p. 30–35 (Interviu su G. Babravičiumi ir D. Bluvšteinu); neskelbti interviu su A. Kaušpėdu ir S. Paškevičiumi.

² *Roko maršas per Lietuvą*, Tauragė, 1987, 4 p.; *Roko maršas per Lietuvą '88*, Vilnius, 1988, 23 p.; *Roko maršas per Lietuvą '89*, Vilnius, 1989, 33 p.

³ Š. Nakas, „Ne visa „Antis“. Pastabos apie vieną mūsų kultūros reiškinių“, *Muzikos barai*, 2004, Nr. 2–3(313–314); V. Radzevičius, „Naišumo aukso amžius“, *Istorijos*, 2006, rugpjūtis; „Volando enciklopedijai – 15 metų“, *Literatūra ir menas*, 2006, rugsėjo 8.

⁴ R. Radzevičius, *Lietuvos roko pionieriai 1965–1980* (Elektroninė enciklopedija), Vilnius, 2000.

⁵ S. Plaušinytė, „Hipių judėjimas Lietuvoje“, d. 2, interaktyvus [žiūrėta 2006 m. gruodžio 14 d.], <http://www.gitara.lt/pries-plauka/12.html>; „Nesenstantis „Anties“ rokas“, *Muzika*, 2003, Nr. 4, interaktyvus [žiūrėta 2006 m. gruodžio 14 d.], http://www.antis.lt/visada/reviews/K_031203.htm.

⁶ S. Rapoportas, „Masinė pilietiškumo šventė kasdienybės akistatoje“, *Sociologija. Mintis ir veiksmai*, 1997, Nr. 1, p. 125–131.

⁷ R. Radzevičius, op. cit.

⁸ V. Radzevičius, op. cit., p. 18.

⁹ „Volando enciklopedijai – 15 metų“, *Literatūra ir menas*, 2006, rugsėjo 8.

¹⁰ B. Kuklytė, op. cit., p. 31; neskelbtas interviu su A. Kaušpėdu.

¹¹ *Roko maršas per Lietuvą*, p. 1–3.

¹² Neskelbta interviu su G. Babravičiumi dalis.

¹³ *Roko maršas per Lietuvą '88*, p. 1–19.

¹⁴ *Roko maršas per Lietuvą '89*, p. 2–13.

¹⁵ Neskelbtas interviu su S. Paškevičiumi; neskelbta interviu su G. Babravičiumi, D. Bluvšteinu dalis.

¹⁶ B. Kuklytė, op. cit., p. 32.

¹⁷ Neskelbtas interviu su A. Kaušpėdu.

¹⁸ *Roko maršas per Lietuvą '89*, p. 29.

¹⁹ Neskelbta interviu su G. Babravičiumi dalis; neskelbtas interviu su A. Kaušpėdu.

²⁰ A. Praninskas, „Vienmečiai ir vienminčiai“, *Jaunimo gretos*, 1987, Nr. 6, p. 28–29.

²¹ Ibid., p. 28.

²² Neskelbta interviu su G. Babravičiumi dalis.

²³ *Roko maršas per Lietuvą '88*, p. 3–4; neskelbtas interviu su S. Paškevičiumi.

²⁴ R. Radzevičius, op. cit.

²⁵ *The Free Dictionary. Rock muzic*, interaktyvus [žiūrėta 2008 m. sausio 22 d.], <http://www.thefreedictionary.com/rock+music>.

²⁶ R. Radzevičius, op. cit.

²⁷ S. Plaušinytė, op. cit.

²⁸ R. Radzevičius, op. cit.

²⁹ Ibid.

- ³⁰ S. Plaušinytė, op. cit.
- ³¹ R. Radzevičius, op. cit.
- ³² Š. Nakas, op. cit.
- ³³ S. Plaušinytė, op. cit.
- ³⁴ „Volando enciklopedijai – 15 metų“, *Literatūra ir menas*, 2006, rugsėjo 8.
- ³⁵ R. Radzevičius, op. cit.
- ³⁶ Š. Nakas, op. cit.
- ³⁷ A. Dvilinskaitė, „Nostalgija“, *Kultūros barai*, 1987, Nr. 7, p. 33.
- ³⁸ N. Čiurlytė, „Bučinyš už gazuoto H₂O automato. Laiškas sau ir Nėriui Pečiūrai“, *Nemunas*, 1989, Nr. 1, p. 4.
- ³⁹ Ibid.
- ⁴⁰ N. Čiurlytė, op. cit., p. 6.
- ⁴¹ „Rokas – kultūra? laisvalaikis? narkotikai?“ *Nemunas*, 1988, Nr. 6, p. 14.
- ⁴² S. Grinkevičius, „Teisim ar suprasim“, *Moksleivis*, 1988, Nr. 12, p. 22.
- ⁴³ A. Uždavynys, „Metalo“ maištas ir socialinė psichologija“, *Kultūros barai*, 1987, Nr. 8, p. 44.
- ⁴⁴ „Nesenstantis „Anties“ rokas“, *Muzika*, 2003, Nr. 4, interaktyvus [žiūrėta 2006 m. gruodžio 14 d.], http://www.antis.lt/visada/reviews/K_031203.htm.
- ⁴⁵ *Roko maršas per Lietuvą '88*, p. 19.
- ⁴⁶ Š. Nakas, op. cit.
- ⁴⁷ „Nesenstantis „Anties“ rokas“, *Muzika*, 2003, Nr. 4, interaktyvus [žiūrėta 2006 m. gruodžio 14 d.], http://www.antis.lt/visada/reviews/K_031203.htm.
- ⁴⁸ A. Mamontovas, „Sienos vertos tikėjimo?“ *Komjaunimo tiesa*, 1988, Nr. 129, p. 3.
- ⁴⁹ *Roko maršas per Lietuvą '89*, p. 23.
- ⁵⁰ V. Radzevičius, op. cit., p. 18.
- ⁵¹ *Roko maršas per Lietuvą '89*, p. 23.
- ⁵² S. Rapoportas, op. cit., p. 125.
- ⁵³ Ibid.
- ⁵⁴ Ibid., p. 126–128.
- ⁵⁵ D. Kalinauskaitė, „Kartu ateitin“, *Moksleivis*, 1988, Nr. 12, p. 9.
- ⁵⁶ S. Rapoportas, op. cit., p. 128–129.
- ⁵⁷ B. Kuklytė, op. cit., p. 32; neskelbtas interviu su A. Kaušpėdu.
- ⁵⁸ *Roko maršas per Lietuvą '88*, p. 7.
- ⁵⁹ Ibid., p. 11.
- ⁶⁰ „Vilniaus roko muzikantų LPS rėmimo grupės deklaracija“, *Komjaunimo tiesa*, 1988, Nr. 217, p. 3.
- ⁶¹ B. Kuklytė, op. cit., p. 33; neskelbtas interviu su A. Kaušpėdu.

Gauta 2008 01 24

Klaipėdos universitetas,
Herkaus Manto g. 84, Klaipėda

Birutė Kuklytė

ROCK MARCHES IN LITHUANIA IN 1987–1989. A GLANCE AT THE SINGING REVOLUTION

Summary

Rock marches in Lithuania are unprecedented musical events which took place between 1987 and 1989. Rock groups performed their own music for thousand-strong audiences. The festivals followed traditions of the democratic world: the performers expressed their own attitude to what was happening in the country. The first march took place in 1987, which was a freedom march of young people and rock music. The last two festivals were more politicised. The 1988 rock march became a platform for the ideas of the Sąjūdis Revival Movement and the Greens, while in 1989 the closure of the Soviet military bases and plants was demanded, and the Ribbentrop-Molotov Pact was mentioned. Part of the proceeds from the concerts went to support public organisations (in 1987, the Lithuanian Culture Fund, in 1988, the Lithuanian Revival Movement, and in 1989, the Lithuanian Society for the Disabled). Over 150,000 people attended the three rock marches.

The rock marches in the 1980s can be considered an expression of more freedom in society and culture. It was a musical, social and political phenomenon brought about by the spirit of those times. The Soviet authorities feared and disliked rock music as it was connected with free thinking and the possibility to express one's views publicly. Rock music was consigned to underground. When censorship was relaxed, rock served as an agent which united the country's people and disseminated Lithuanian culture. Without overstepping the limit of Gorbachev's perestroika, it urged people to be united and take responsibility. Young and more experienced performers took part in the concerts. The latter looked upon them as a symbol of the processes taking place in the country. The Sąjūdis and the rock marches brought the country to 11 March 1990.